

Turóczy Ildikó

Keresztény temetés egy kameruni faluban – maszkokkal

(avagy kereszténység és törzsi hagyományok békés egymás melletti léte Esu-ban, ahogy változnak az idők)

Önkéntes orvosként dolgoztam Kamerunban, egy harmincezer lelket számláló tartományban. Az itt lakók nagyon vallásosak, többnyire keresztények, hallottam mindjárt az első napokban. Hagyományos orvosok, akik gyógyító szellemek segítségével gyógyítanak, sokan vannak, ők is keresztények, másfajta orvosban viszont nagy hiány van. Négyen voltunk másfajta elég nagy területen, pontosabban több mint hatezer négyzetkilométeren. A legtöbb helyen a beteget asszisztens (nő) diagnosztizálja, a kezelést is ő állítja be, a szülést is ő vezeti le. Ha valaki meghal, akkor egyszerűen eltemetik mindenféle igazolás, engedély, látlelet nélkül. A gyermekek nagy hányada születik vagy hal meg anélkül, hogy ezt bárki bárhol is jegyezné. Ha a családnak sok gyermeke van, azaz átlagosan több mint öt, és nincs pénze gyógyszerre, kórházra, orvosra, és a beteg gyermek meghal otthon, akkor a család eltemeti, többnyire az udvarban. Eltemetheti a temetőben is, mondják az ittvalók, mert sok vallásnak, egyháznak van itt temploma és temetője is. Ha valaki egyházi temetést akar, akkor ezt jeleznie kell a megfelelő papnak, és ő eltemeti egyháza szertartása szerint.

A szomszéd fiatalembert épp most hozták haza, mondják, valahol távol halt meg, ahol dolgozott. Temetése holnap lesz, háromkor, és ha részt akarok venni, látni akarom a temetést, akkor menjek oda már egy órára, mert akkor már búcsúzik tőle a gyásznép. Mehet bárki, nemcsak aki ismerős, ha akarom, akkor elkísérnek szívesen, ígérik. Akarom.

Másnap déli egy órakor már ott vagyunk. A fiatalember teteme a saját bambuszágyában fekszik, a házban. Körülötte szülei, összes felesége és gyermeke, az amúgy is kicsi szoba tele van emberrel. Halkan ülnek, ki széken, ki földön, csend van.

Az udvaron asszonyok vannak, sokan messziről jöttek, a feleségek rokonai. Az udvar sarkában férfiak, néhányan futballmezben, néhányan hangszerrel a kezükben, van, aki puskát tart a vállán. Kérem, hogy magyarázzák meg nekem, mire készülnek itt.

A fiatalember – bár keresztény volt, katolikus, sokat imádkozott, és vasárnaponként templomba járt –, mégsem kért egyházi temetést, mondják. A család a helyi, régi hagyományok szerint fogja eltemetni, az udvar másik sarkában, ott ahol már ki van ásva a gödör, mutatják. A futballisták csapattársai voltak, és a férfi néha vadászni is járt, igaz csak csapdával, és nem puskával, de az most nem számít, vadásztársai is búcsúznak tőle. Teszik ezt úgy, hogy a puskával néha a levegőbe durrantanak, ami az apróka udvaron elég félelmetesen hat. A többiek, tudom meg, a zenészek. Férfi temetésére férfi zenészek jönnek, és a hangszerek is ennek megfelelőek. A nők egészen más hangszereket használnak, ha látni akarom, akkor átléphetünk a szomszédba, ahol egy öregasszonyt temetnek éppen. A gyásznép mindkét esetben a következőképpen oszlik meg: a nők az

udvaron állnak vagy inkább táncolnak, a férfiak a ház mögött ülnek, és csendben beszélgetnek.

Egy nő elefántagyarba fúj, ezt a hangszerszámot csak nők fújják, valami történést nyomatékosítanak vele, vagy csak úgy, minden ok nélkül, néha fújnak egyet bele.

Az udvar belsejéből énekszó hallatszik, a messziről jött nőrokonok énekelnek tájnyelven, sajtáságos ritmusban, az ismétlődő dallamot tánclépésekkel kísérik. A szöveget nem értik az itteniek, tudom meg, ezt a nyelvet csak ott értik, ahonnan a rokonok jöttek, a tánclépés, a ritmus, a testtartás, amivel a táncot járják, viszont ugyanaz itt is, mint ott. Körbetánc ez, a nők egymás után állnak, egy dobantás a jobb lábbal, majd testsúly a balra, amelyik szintén dobant, a harmadik ütem a csípőé, ennek kilengését a váll követi, mindezt szinte derékszögben előre hajolva. A kör egyre bővül, a kántált ritmusra egyre többen állnak be a táncba. A zenészek is elindulnak az udvar sarkából, a két csoport egybeolvad, a ritmus gyorsul, majd egymás után, sorban, mindenki bevonul, azaz betáncol a halottas házba. A háznak egy bejárata van, ezért kifele az ablakon ugrálnak ki. A gyászoló népség ekképpen, táncolva, kántálva megy a halottért, akit koporsóba tesznek, és kihoznak az udvarra. Ha az ajtó tágasabb lenne, akkor ágyastól hoznák ki, és csak később kerülne koporsóba, miután elbúcsúzott tőle a gyásznép, tudom meg.

Az ismerősök, barátok, rokonok az udvaron várják, hogy végső búcsút vegyenek tőle. A futballisták futballmérkőzést játszanak, nagy lendülettel és átéléssel, két, húsz perces félidőben. Egy rossz döntés miatt a bírót majdnem megverik, aztán mégis sikerül a sértett csapatot kibékíteni. A gyásznép szurkol, nagy a lelkesedés, a focilabda néha a koporsóba repül, ami nagyon tetszik az egybegyűlteknél. A vadászok puskaikkal néha nagyot durrantanak a levegőbe.

Amíg a focimeccset játsszák, átlépünk a másik temetésre. Ott az öregasszony búcsúztatása folyik. Asszonytársai perelnek, veszekednek vele, mert ilyen volt ő is, tudja mindenki, nagyszájú, perlekedős. Jó poénok hangoznak el, kár, hogy nem értem az Esu-i nép nyelvét, mindenki nagyokat nevet. Jelenti ez az elhunyt rossz tulajdonságainak a kifigurázását, humoros feloldását. Itt nők zenélnek, női hangszerekkel. A körbetánc azonos. A néni nem volt tagja egyetlen egyháznak sem, mesélik közben, mint ahogy az öregek nagy része nem az, mert annyi egyház van már a tartományban, ami egyébként királyság, és van királya is, hogy inkább megmaradtak az ősi hitük mellett. A király is keresztény, mesélik, katolikus, két felesége van csak. A többnejűséget kivételesen engedélyezte neki a katolikus egyház, tette ezt azért, hogy a király eleget tehessen népe ősi, megszeghetetlen hagyományának, miszerint királysága idején nemzenie kell egy gyermeket.

Amikor királlyá koronázták őt, akkor már volt három gyermekük, akik mind császármetszéssel születtek, ezért első felesége nem vállalhatott több terhességet. A hagyomány és szokás ebben az esetben sem szeghető meg, és a királynak, ha akarja, ha nem, a palotába kell hívnia még egy feleséget, aki gyermeket szül neki. Ezt az ősi törvényt nem lehet megszegni. A királyi küldött jelet fest a kiválasztott lány szülőházának a bejárata fölé, ez azt jelenti, hogy az apának mennie kell a palotába. Alku

nincs, a lányért ebben az esetben nem jár fizetség, a király közli az apával, hogy a lányát feleségül akarja venni. Ha a lány családjából valakinek ellenvetése lenne, akkor az egész családot száműznék a királyságból.

Ha a király élhet minden jogával, úgy a többnejű katolikus férfi nem, ő járhat templomba, fizethet egyházadót, kérhet egyházi temetést, de nem áldozhat, azaz a szent ostyát nem igényelheti, és nem veheti magához.

Jönnek a maszkok, szól a kísérőm, menjünk vissza az előbbi udvarra. Közben megtudom, hogy az itt élő nép régi, törzsi szokása a maszkos temetés. Valamikor minden temetés kelléke volt a maszk, ma már csak oda mennek, ahova hívják és ahol meg is fizetik őket. Azt is megtudom, hogy a régi időkben titkos férfitársaság tagjai voltak ők, akik olyan dolgokat tudtak, amiket más nem. Annak a temetésére ingyen mennek el, ahol a család férfitagja maga is tagja volt ennek a férfitársaságnak. Mindez nem mond ellent a keresztény hitnek, csodálkoznak a kérdésemen, megfér egymás mellett a kettő, és a szabad választás lehetősége is adott.

Amire visszaérünk az udvarra, elcsendesedik a gyászoló nép. Az udvar közepén hirtelen gyorsasággal két banánfa törzséből és rájuk merőlegesen helyezett néhány deszkából egy óriási, xilofonhoz hasonló hangszert raknak össze. A hangszer működik, három zenész veri rajta a ritmust. A ritmus egyre gyorsul, egy faragott emberfejű maszk ugrik elő a ház mögül, eszeveszett gyorsasággal ropja, körbe-körbeforog, nagyokat ugrál és rikolt. Az udvarról mindenkit elkerget, az ott lévők szorosan simulnak egymáshoz az udvar szélén. Mindkét bokáján többsoros csörgő van, hangszer, ami az ugrándoosok ritmusára követi és kiegészíti az óriásxilofon ritmusát. A kiürült udvarra érkezik utána a madárcsőrű maszk, ugráló tánclépésekkel ő is. Nincs más hang, csak a hangszereké, és a maszkok rikoltozása. A halottól elbúcsúzott minden élő, most a maszkok vezetnek be lelkét a halottak birodalmába.

A koporsót a férfibarátok a vállukra veszik, és elindulnak a gödör felé. A gyásznép követi őket, a maszkok eltűnnek. A koporsót leengedik a gödörbe. Az elhunyt családja sír, elvezetik őket.

Akik a temetésre jöttek, mind hoznak valamit, kukoricalisztet leginkább, de malacot is, és bármi egyebet, amit meg lehet enni. Másnap mind visszamennek a családot vigasztalni. Az elhunyt feleségei megfőzik a kapott kukoricalisztet, fufu (puliszka) lesz belőle, a malacot levágják, és mindent megesznek a halott emlékére.

A családban maradt gyermekek közül néhányat magához vesz néhány testvér, nagybácsi, aki módos annyira, hogy fel tudja nevelni őket. Előfordul az is, hogy a gyermek a saját családjában marad, és a költségeit – ruha, tandíj, tanszerek – fedezi egy másik családtag.

Hazafele a fon (király) palotája mellett halad el az utunk. Nem mindennapi zsvaj, hangzavar, dobszó, amit hallunk. Kérdésekre, hogy mi történik itt, azt a választ kapom, hogy a hagyományos orvosok (traditional doctors) jöttek a király áldását kérni. Sokan vannak, több mint ötvenen. Mindannyian egy bivalyfejet vagy szarvat tartanak a

kezükben, ez közvetíti a szellemek üzenetét az „orvosokon” át a beteg felé. Van, akit most épp megszállt a szellem, ettől teljesen transzban van, a földön vonaglik, vagy bizarr mozdulatokat tesz. Az esemény szervezője, aki ő maga is hagyományos orvos, elmondja, hogy a gyógyító szellem felszólítására áldozatot kell felmutatnia neki. Ezért vásárolt két disznót, négy kecskét, negyven tyúkot, negyven liter bambuszort, összehívta a társait, elmentek együtt a falu védőszellemét őrző szakrális sziklához, onnan a királyhoz jöttek, majd ezek után étellel, itallal, reggelig tartó tánccal áldoznak a gyógyító szellemeknek. Közben megérkezik a fon, két kezével int, és csendet kér. Hirtelen elnémul mindenki, a szellemek távoznak, a transzállapot megszűnik, a király felkéri a csapat vezetőjét, hogy hangosan imádkozzék. Ez után keresztet vet, és ő maga is elmond egy imát, Jézus áldását kéri az áldozatra. Az áhítatos ámen után folytatódik az előbb félbeszakadt eksztatikus állapot, és tart még bő órát. Innen az „orvosok” a szervező udvarába mennek, ahol megkezdődik az áldozat felajánlása a gyógyító szellemeknek, azaz áldozatképpen reggelig mulatnak, táncolnak, megesznek és megisznak mindent.

Másnap délután meglátogatom a kollegát, aki bevisz a „templomba”, ahogy a rendelőjét, egy kerek, szalmatetős, agyagtéglából épült kunyhót, nevezi. Megmutatja a gyógyporokat, van belőlük három különböző fajta, és a gyógyítás módjáról, a gyógyító szellemről is mesél. A szellem az, aki közli vele, hogy melyik beteget tudja meggyógyítani, és melyiket nem. Mindezt csak nagyon reggeli órákban, mert ahogy a Nap átveszi a hatalmat a sötétség felett, a szellemnek távoznia kell. A gyógyporok egyike emésztési bántalmakra jó, a másik légzési bajokra, a harmadik pedig az erőt hozza vissza. Ő maga a mentális betegségek kezelésére szakosodott, mondja, kiűzi a rossz szellemeket, feloldja az átkokat. Tud távkezeln is, erről hosszasan beszél. És persze, vallásos ő is, a családja is. Isten segítségét viszont a gyógyításhoz nem kéri. Nincs köze hozzá, és látszik, hogy nagyon butának, érthetetlennek tartja a kérdést. Nem kérdezek többet, a legjobbakat kívánjuk egymásnak, és távozásomkor megajándékoz a tegnapi esemény videofelvételével. Őszintén örülök neki, és meglepem egy liter pálmaborral.

Még aznap megtudom, hogy vannak gyógyítók is a faluban (traditional healer), akik nem veszik igénybe a szellemeket, hanem ők maguk kutyagolnak el a füvekért, fakéregért, gyökerekért, amiket mind ismernek, a nevüket és hatásukat is tudják, az őseiktől tanulták. Ők a távolságot időben mérik, messze kell menni ezekért, mondják, nyolcórányi járásra, oda ahol nagy sziklák vannak és bő vizű folyamok. Ők már kevesen vannak, többnyire idősek. Vallásukról kérdezem, és egyszerű a válasz: akárcsak a füvek ismeretét, ezt is az öregektől kapták. Ha érdekel, szívesen átadják a tudást, alig néhány évbe telik, ez alatt a nyelvet is megtanulom, mondják, és mosolyognak hozzá. Megköszönöm, és a régi időkről kérdezem őket.

Megváltoztak azok, mesélik, és elvisznek a bambuszházhoz. Itt nyugszanak a régi királyok, mind ebben a kicsi házban vannak eltemetve, mutatják. Az utolsót, aki három éve hunyt el, saját kérésére a palotája udvarába, a házacska mellé temették. Jó király volt ő, mindenkit név szerint ismert, húsz felesége volt, kilencvennyolc gyermeke, nagy udvartartása, ahol minden betévedőnek jutott egy tál étel, de mert katolikus volt, nem akart a pogány ősökkel egy helyre temetkezni. Ezzel megszakadt annak a hagyománya, csóválják a fejüket, hogy az elhunyt fon szelleme a bambuszházban, a megfelelő időben,

átadja a titkos üzenetet az új királynak. A temetéskor kakast sem lehetett áldozni az ősök szellemének, csak bajt ne hozzon ez a sok változás Esu népének, mondják halkán. Annyi idegen nép járja a helyet, az új fon hívja ide őket, az új felesége is egyetemet végzett. Viszont van vízhálózat is, tiszta ivóvíz, néhol már villany, és néhány hónapja mobiltelefon-hálózat, mondom. Mind lehet, ha a szellemek haragját felkeltik, akkor nagy baj lesz, hangzik a válasz. Látom azt a másik, kerek vályogházat? Az a régi parlament épülete. Ha nagy baj lesz, akkor a véneknek pucéron kell bemenni oda, hogy kiengeszteljék az ősöket. Akkor hát van megoldás erre, nyugszom meg. Van, van – bólogatnak bölcsen.

Bővebben a kötetéről a Kiadótól: <http://www.publikon.hu/htmls/konyveink.html?ID=109>, továbbá <http://www.afriport.hu/index.php/hirek/gazdasagi-hirek-magyarorszag/16880-valtozas-kamerun-gyogyitas-konyvismertet.html>